

Аналіз розвитку теорії воєнної науки за напрямом тилового забезпечення військ (сил) у ході німецько-радянської війни

Анатолій Лойшин^{1 А}; Володимир Кивлюк^{2 В}; Іван Ткач^{3 В}

^А Головна інспекція Міністерства оборони України, пр-кт Повітрофлотський 6, м. Київ, 03168, Україна

^В Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, пр-кт Повітрофлотський 28, м. Київ, 03049, Україна

Received: August 3, 2021 | Revised: August 20, 2021 | Accepted: August 31, 2021

DOI: 10.33445/sds.2021.11.4.7

Анотація

У статті узагальнено аргументи і контраргументи в межах наукової дискусії з питання удосконалення та обрання ефективних напрямів реформування системи ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України. Основною метою проведеного дослідження є аналіз положень воєнної теорії за напрямом функціонування військового тилу напередодні та у ході німецько-радянської війни для розроблення загальних положень трансформації воєнної науки у сфері ресурсного забезпечення. На підставі систематизації літературних джерел та підходів до вирішення проблеми дослідження визначено, що досвід побудови та функціонування військового тилу напередодні та в ході німецько-радянської війни можна врахувати у процесі трансформації системи ресурсного забезпечення. Актуальність вирішення цієї наукової проблеми полягає в тому, що в разі переходу до всеохоплюючої (тотальної) оборони в Україні необхідно буде застосовувати дієві механізми ресурсного забезпечення потреб оборони. Розвиток теорії воєнної науки за напрямом тилового забезпечення військ (сил) у ході німецько-радянської війни у статті досліджено в такій логічній послідовності: проаналізовано основні показники функціонування системи тилового забезпечення протягом німецько-радянської війни, визначено ключові організаційні зміни у структурі військового тилу, проаналізовано розвиток воєнної науки за напрямом тилового забезпечення військ (сил) напередодні радянсько-німецької війни, на першому та заключному етапах. Методичним інструментарієм проведеного дослідження стали методи аналізу та синтезу, періодом дослідження обрано 1918 – 1945 рр. Результати дослідження можуть бути корисними для науковців та управлінців, які вивчають питання ресурсного забезпечення потреб оборони.

Ключові слова: оборонні ресурси, тилове забезпечення, теорія воєнної науки, радянсько-німецька війна, логістика.

Постановка проблеми

Спираючись на досвід, здобутий військами у ході Другої світової війни, радянські науковці досконально розробляли питання підвищення бойової готовності збройних сил, запобігання нападу з будь-якого боку, а також розгрому противника у будь-якій обстановці.

Станом на цей час, якщо узагальнити напрями головних зусиль у науковому супроводженні розвитку Збройних Сил України та загалом сектору безпеки і оборони можна констатувати, що підвищення бойової

готовності військ (сил) та здатності їх діяти у складних не шаблонних умовах залишаються пріоритетними і нині.

Однак для наукового обґрунтування та розроблення сучасної концепції ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України необхідно проаналізувати етапи розвитку та становлення системи ресурсного забезпечення військ (сил). У ході розроблення предметної концепції розглянемо становлення військового тилу в період німецько-радянської

¹ **Corresponding author:** доктор філософії, старший інспектор Головної інспекції, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

² к.е.н., доцент, професор кафедри тилового забезпечення, e-mail: aloishyn@gmail.com

³ д.е.н., професор, начальник центру, e-mail: tim68@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5547-6303

війни. Ретроспективний аналіз потрібен для розуміння передумов розвитку не лише сучасної логістики у військовій сфері, а й загальних тенденцій розвитку елементів системи ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України.

Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності" від 27.12.2018 № 1208 [1] окреслено механізм планування та організації логістичного забезпечення складових сил оборони та визначено ключові терміни в системі логістики. Видання зазначеного документа стало вихідною точкою у розробленні ряду відомчих документів безпосередньо в системі Міністерства оборони України: "Основних положень логістичного забезпечення Збройних Сил України" [2], "Доктрини Об'єднана логістика" [3].

Станом на цей час у науковій спільноті триває запекла дискусія щодо місця логістики в системі забезпечення військ (сил). Відповідно до положень зазначених вище документів як

логістику розуміють процес забезпечення відповідними ресурсами, але існує й інша науково обґрунтована думка про те, що: логістика – це насамперед управління матеріальними потоками.

Поняття логістики як забезпечення сформульовано на підставі стандартів ухвалених у країнах-членах НАТО: Allied Joint Doctrine for Logistics [4], NATO Glossary of Terms and Definitions (Словник термінів та визначень НАТО) [5], Joint Logistics [6], NATO Principles and Policies for Logistics [7].

Наголосимо, що саме у стандартах партнерів вжито словосполучення "Logistics support", що в Доктрині "Об'єднана логістика" перекладено українською мовою як "ресурсне забезпечення".

З огляду на викладене та з метою формулювання обґрунтованих висновків щодо проблематики ресурсного забезпечення потреб військ (сил) проведемо ретроспективний аналіз ключових етапів розвитку предметної системи, першим з яких розглянемо розвиток військового тилу у період німецько-радянської війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз предметної сфери дослідження показав наявність широкого масиву наукових публікацій за напрямом розвитку військового тилу у період німецько-радянської війни. Проблематику теорії військового тилу та аналізували набутий досвід у забезпеченні військ (сил) протягом німецько-радянської війни такі науковці та управлінці як: К. В. Авілов, В. І. Архипов, К. М. Абрамов, В. А. Балдін, Б. І. Бугров, І. М. Голушко, В. В. Висоцький, П. В. Гладких, І. С. Корпушин, Д. Є. Клочков, В. П. Марков, Ю. В. Плотников, М. П. Попов, І. А. Смирнов, В. І. Чубуков, В. С. Шломін та ін.

Обґрунтовані висновки про роль

військового тилу в ході німецько-радянської війни було надано під час ряду конференцій, у тому числі конференцій проведеної Академією Тилу і транспорту з нагоди 30-річчя перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні [8].

У наукових працях переважно наголошено на значній ролі комуністичної партії СРСР у розвитку військового тилу, але, на нашу думку, становлення військового тилу в ході активних бойових дій (операцій) відбувалось насамперед завдяки кропіткій роботі фахівців тилового забезпечення відповідно до вимог, форм і методів ведення бойових дій, притаманних тому часу.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз положень воєнної теорії за напрямом функціонування військового тилу напередодні та в ході німецько-радянської війни для

формулювання загальних положень трансформації воєнної науки у сфері ресурсного забезпечення.

Для досягнення мети дослідження було

проведено її декомпозицію та частково досліджено воєнну теорію у період німецько-радянської війни. У ході дослідження

використано такі методи теоретичного дослідження: аналіз, синтез, декомпозицію, історичний метод.

Виклад основного матеріалу

Передусім проаналізуємо окремі показники діяльності системи тилового забезпечення протягом німецько-радянської війни та коротко охарактеризуємо окремі організаційні зміни у структурі військового тилу.

Наукова думка радянського часу схиляється до того, що Радянський Союз здобув не лише військову перемогу а й економічну. З цим можна погодитися лише частково. Так, протягом Другої світової війни союзники СРСР США, Канада та Велика Британія надали матеріальної і технічної допомоги на загальну суму від \$10,8 млрд до \$12,5 млрд [9].

У тезах доповіді на конференції [10] К. М. Абрамов наголосив важливій ролі союзницької

підтримки, але зазначив, що її обсяг становив лише близько 4% від спроможностей вітчизняного виробництва і навів інформацію, що Радянський Союз отримав від США та Великої Британії 9,6 тис. гармат, 18,7 тис. літаків, 10,8 тис. танків.

Протягом війни на схід СРСР із загрозливих районів було евакуйовано більше 1500 підприємств і понад 10 млн чол. За інформацією із [11, 12] до середини 1942 року Радянський Союз завершив переведення економіки на умови функціонування у воєнний період і сукупне виробництво озброєння та військової техніки в ньому перевищило показники Німеччини (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні показники виробництва ОВТ промисловістю СРСР у період з 1 червня 1941 року до 30 червня 1945 року

Озброєння та військова техніка	Одиниця виміру	Вироблено
Бойові літаки	шт.	108 028
Танки та САУ	шт.	95 099
Польові гармати (75 мм та вище)	шт.	97 768
Міномети	тис. шт.	347,9
Кулемети ручні та станкові	тис. шт.	954,5
Пістолети-кулемети	тис. шт.	6 103,0
Гвинтівки та карабіни	млн шт.	12,0
Боєприпаси (загалом)	млн шт.	741,4

Складено на основі [11, 12].

Наведемо часткову статистику щодо виконаних робіт за напрямом тилового забезпечення [13], протягом німецько-радянської війни (табл. 2).

Таблиця 2 – Основні показники виконаних робіт за напрямом тилового забезпечення збройних сил у роки німецько-радянської війни

№ п/п	Напрямок	Показник
<i>Передано в підрозділи</i>		
1	снарядів та мін	427,0 млн од.
2	патронів	17,0 млрд од.
3	ПММ	13,0 млн т
4	продовольства	40,0 млн т
5	верхнього одягу	38,0 млн од.
6	предметів форми одягу	245,0 млн од.
<i>Перевезено транспортом матеріальних засобів:</i>		

№ п/п	Напря́м	Показник
1	залізничний транспорт	19,0 млн ваг.
2	автомобільний транспорт	145,0 млн т
3	водний (морський) транспорт	17,0 млн т
<i>особового складу:</i>		
1	водний (морський) транспорт	5,0 млн чол.
2	евакуйовано водним (морським) транспортом	0,63 млн чол.
<i>Розвиток інфраструктури (тис. км)</i>		
1	побудовано залізничних шляхів	10,0
2	побудовано автомобільних шляхів	16,4
3	відновлено залізничних шляхів	117,3
4	відновлено та обслуговано автомобільних шляхів	343,7
<i>Вантажообіг (млрд т):</i>		
1	залізничний транспорт	1437,0
2	водний транспорт	247,2
3	автомобільний транспорт	20,2
4	повітряний транспорт	213,8
<i>Людський ресурс</i>		
	підготовлено фахівців тилу (тис. чол.):	
1.	ВВНЗ	26,0
2.	військові училища	43,0
3.	курси підвищення кваліфікації	55,0

Складено на основі [13].

Вихідним етапом у становленні військового тилу СРСР слід вважати березень 1918 року, коли було створено Господарський комітет у складі Робітничо-селянської Червоної армії, на який покладалися завдання з матеріального та фінансового забезпечення за напрямами служб квартирно-експлуатаційної, речової, продовольчої, фінансової та обозної [14].

Ця подія стала визначальним етапом у становленні військового тилу в період панування радянської влади як

централізованої системи задоволення потреб збройних сил. Протягом періоду становлення військового тилу траплялося дублювання функцій, що призводило до конфлікту відповідальності, але було виправлено відповідних організаційно-штатних змін, спрямованих, на удосконалення механізмів функціонування військового тилу.

Для аналізу становлення військового тилу було визначено ключові, на нашу думку, етапи його формування (табл. 3).

Таблиця 3 – Ключові етапи організаційного розвитку органів військового тилу

Період	Зміст
Березень 1918 р.	Створено Господарський комітет у складі РСЧА
Червень 1918р.	Створено Центральне управління постачання ЧА
Жовтень 1918р.	Створено відділ військових закупівель у складі Вищої Ради народного господарства
Серпень 1919 р.	Конфлікт відповідальності зумовив необхідність створення Головного управління з постачання армії продовольством
Вересень 1919 р.	Створено Раду військової промисловості, підпорядковану Раді оборони
1924–1925 рр.	Зміни в організаційній структурі тилу у ході військової реформи

Період	Зміст
1929 р.	Підвищення динамічності бойових дій військ зумовило стрімку тенденцію до повного зосередження керівництва військовим тилом у руках командувача (командира)
1935 р.	Функціональне обстеження військового господарства виявило ряд напрямів з удосконалення організаційної структури тилу
9 серпня 1935 р.	Продовольче постачання, обозно-речове постачання виокремлені у самостійні служби
1936 р.	Створено службу постачання паливом: центральний орган – Управління постачання паливом, в округах, фронтах – відділи, у з'єднаннях – органи військово-технічного постачання
1938 р.	Створено у ГШ відділ автотранспортної та дорожньої служб (загальне керівництво дорожнім забезпеченням та автомобільними перевезеннями)
1940 р.	Створено Головне інтендантське управління Червоної армії
Серпень 1941 р.	Створено Головне управління Тилу Червоної армії
1941 р.	У з'єднаннях військ введено посаду заступника начальника штабу з тилу
28 липня – 1 серпня 1941 р.	Створено Головне управління тилу Червоної армії, управління тилу у фронтах, арміях. У фронтах та арміях – введено посаду начальника тилу – заступника командувача
1942 р.	Створено Головне управління продовольчого забезпечення
Травень 1942 р.	У дивізіях, корпусах, з'єднаннях введено посаду заступника командира з тилу (начальник тилу), створено штаби тилу та апарат, сформовано чітку вертикаль органів тилу
Липень 1942 р.	У дивізіях створено відділи тилу, підпорядковані заступникам командира з тилу
1944 р.	Створено заготівельні підрозділи у складі органів тилу
1944 р.	У штабі Тилу створено відділ вивчення досвіду
1944 р.	Створено дивізії охорони тилу на території Східної Пруссії, Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії
1945 р.	Головне трофейне управління передано під керівництво начальника Тилу Червоної армії

Примітка: (складено автором)

У міжвоєнний період головним завданням військового тилу було визначено тилу підготовку ймовірного театру бойових дій, як правило, завчасну в мирний час, що передбачало створення дієвих механізмів тилового забезпечення заходів відмобілізування та розгортання військ (сил).

У 30 роках ХХ ст. панувала ідея створення автономних угруповань сил та засобів Тилу для своєчасного задоволення потреб військ (сил). У воєнний час функціонували базисні склади у фронті, проміжні та головні склади в армії з відповідними запасами матеріальних засобів, майстерні, евакуаційні пункти,

медична інфраструктура, виробничі заклади тощо.

Водночас у цей період через тотальну механізацію та зміну матеріального змісту війни було розроблено теорію глибокої операції (бою) [15], що потребувала нових підходів до організації тилового забезпечення військ і зумовила розроблення нових підходів у теорії тилового забезпечення військ, а саме глибокого ешелонування запасів матеріальних засобів та їх розосередження у місцях зберігання.

Відповідно до Тимчасового польового статуту Червоної армії (1925) [16] завдання

постачання у воєнний час полягало у постійному, планомірному та своєчасному забезпеченні військ усім необхідним у ході бойових дій та забезпеченні заходів життєдіяльності. При цьому, належну увагу приділяли налагодженню організації постачання [17]. Наступ вважали основним видом бойових дій [18], тому й питання тилового забезпечення розглядали у відповідному контексті.

Матеріальне забезпечення того часу проводили у такій послідовності: центр – фронт – армія – корпус – дивізія – полк (окрема частина). Запаси матеріальних запасів визначались:

- 1) боєприпаси – 3 б/к (по 1 на полк, корпус, дивізію);
- 2) продовольство – 6 добових видач (2 на полк., 2 на корпус, 2 на дивізію);
- 3) інші запаси – одну-дві місячних потреби зберігали на тилівій базі фронту.

Матеріальні запаси на складах (базах) зберігали у комплектах на 50 або 100 чол., що полегшувало облік та видачу. Джерелами поповнення запасів були централізоване постачання та заготівля місцевих ресурсів.

Значну увагу приділяли транспортному забезпеченню: широко застосовували залізничний і водний транспорт, розгортали польові дороги, у форс-мажорних обставинах залучали місцевий транспорт цивільного населення та організацій.

Реалізація медичного забезпечення відбувалась з огляду на основний принцип встановлення етапів лікування із дотриманням вимог своєчасності, безперервності, послідовності.

Загальне керівництво тилом здійснювали відповідний командир (командувач) і його штаб. Управління тилом передбачало два напрями діяльності: облаштування тилу та організацію служби тилу. За облаштування тилу (у тому числі з охорони та оборони) відповідали начальники штабів через відділи (відділення) з облаштування тилу, за організацію служби тилу – начальник військово-господарського постачання та відповідні начальники служб.

Наприкінці 30-х років було змінено схему

забезпечення військ і додано дивізійний етап у русі матеріальних засобів: центр – округ – дивізія – військова частина – підрозділ – військовослужбовець.

Загалом організація військового тилу зазнала докорінних змін: було удосконалено організаційно-штатну структуру та забезпечено маневреність сил (засобів) тилу.

Зупинимося на основних показниках та коротко охарактеризуємо основні напрями тилового забезпечення.

Медичне забезпечення. У дослідженні К. М. Абрамова щодо головних аспектів перемоги СРСР у війні [19] наведено дані, відповідно до яких протягом війни завдяки належному медичному забезпеченню до лав збройних сил було повернуто більше 72% поранених та 91% хворих військовослужбовців. Реорганізацію системи медичного забезпечення було започатковано на основі досвіду, здобутого протягом ведення бойових дій на о. Хасан, р. Халхин-Гол, у ході Фінської кампанії. Її результатами стали проведення ряду організаційно-штатних заходів, а також розроблення низки концептуальних документів: Настанови із санітарної служби Червоної армії, Збірки положень про заклади санітарної служби воєнного часу, Настанови із військово-польової хірургії. Було створено Вчену медичну раду, яка зробила значний внесок у розроблення нових теоретичних положень військово-медичної доктрини, що надалі були визнані найбільш значущим досягненням у розвитку сфери сучасної військової медицини.

Основними положеннями (принципами) військово-медичної доктрини того часу можна визначити:

- 1) єдине розуміння завдань військово-медичної служби;
- 2) наявність спільного погляду на принципи і методи лікування та евакуацію хворих;
- 3) єдине розуміння походження та розвитку хвороб у воєнній обстановці, а також організаційних заходів профілактики;
- 4) положення про первинну інфікованість вогнепального поранення та необхідність

ранньої хірургічної обробки [20].

Щодо окремих показників військових перевезень наголосимо, що протягом війни на деяких напрямках темп військових перевезень становив 20 ешелонів на добу із загальною швидкістю до 800 км на добу. Так, В. П. Марков та І. М. Пуговкін [21] зазначають, що загальний обсяг перевезень усіма видами транспорту досяг відмітки 20,0 млн вагонів, що стало своєрідним рекордом того часу.

Потреба у своєчасному підвезенні необхідних ресурсів протягом радянсько-німецької війни зумовила приділення значної уваги автомобільним комунікаціям. Досліджуючи питання розвитку принципів дорожнього забезпечення, В. І. Архипов [22] окремлює такі принципи:

1) відповідності організації дорожнього забезпечення оперативній, тиловій та дорожній обстановці;

2) зосередження основних зусиль дорожніх військ на головному напрямку дій фронту (армії);

3) необхідності виділення на кожен напрямок сил та засобів, здатних автономно виконувати весь комплекс завдань дорожнього забезпечення;

4) взаємодії з іншими спеціальними військами та службами.

У дослідженні В. І. Архипова описано організацію дорожніх військ наприкінці Другої світової війни. Зауважимо, що у складі Головного дорожнього управління Червоної армії, яке очолював начальник дорожніх військ Червоної армії, були передбачені відділ вивчення досвіду війни та редакція журналу "Будівництво доріг". На нашу думку, наявність цих структурних підрозділів дуже доречна. У ході функціонування Головного управління накопичувався широкий масив аналітичної і статистичної інформації, фахівці дорожньої служби під час виконання покладених завдань діяли в умовах постійної зміни оперативної та бойової обстановки, що в разі належного оцінювання та дослідження, безумовно, давало змогу враховувати уроки війни. Відділ вивчення досвіду війни узагальнював здобутий практичний досвід, а після належного опрацювання матеріали

опубліковували в журналі "Будівництво доріг" для популяризації шляхів виниклих проблем серед наукової спільноти.

Станом на цей час зазначених підрозділів у структурі головних (центральных) управлінь у сфері ресурсного забезпечення Міністерства оборони України та Збройних Сил України немає. Однак наявний досвід потрібно обов'язково враховувати у подальших дослідженнях, спрямованих на вдосконалення системи ресурсного забезпечення.

Постачання паливом. У 1936 році в системі забезпечення радянської армії були створені органи постачання паливом (табл. 1). Бойове хрещення підрозділи пройшли протягом забезпечення бойових дій у районі о. Хасан (1938), р. Халхин-Гол (1939), на території Західної України та Білорусі (1939), у Фінляндії (1940). У період битви під Москвою (5 грудня 1941 – 7 січня 1942) [23,24] служба постачання паливом вперше забезпечувала стратегічну наступальну операцію радянських військ [25].

Протягом війни органи постачання паливом істотно реформували, а саме створили такі підрозділи:

у Головному управлінні – відділ постачання паливом діючої армії і транспорту, науково-технічний комітет;

Центральну лабораторію;

у ВПС, ВМС – управління постачання паливом.

Служба постачання паливом була підпорядкована начальнику тилу. У повоєнні роки розвиток служби постачання пально-мастильних матеріалів вбачали вбачався у підвищенні її мобілізаційної готовності, поліпшенні технічної оснащеності, підвищенні загальної мобільності її частин та підрозділів.

Продовольче забезпечення. Напередодні війни, на думку А. В. Хрульова [26], в організації мобілізаційних запасів, у тому числі продовольчих, було зроблено стратегічну помилку, наслідки чого проявилися на початку війни. Так, основні запаси було зосереджено у прикордонних районах, частково втрачених внаслідок

швидкого глибокого просування противника територією СРСР.

Загалом на окупованій території залишилося більше 50% підприємств харчової промисловості [27]. Керівництво країни вжило ряд заходів, спрямованих на економію продовольчих резервів, пошук шляхів їх безперебійного відновлення, оновлення та удосконалення технічних засобів продовольчого забезпечення.

Станом на 22 червня 1941 року загальна укомплектованість засобів продовольчого забезпечення становила:

- хлібопекарських печей – 76%;
- термосів – 48%;
- похідних кухонь – 45,3%.

Одним із ключових питань продовольчого забезпечення було доставлення гарячого харчування на передній край бойових порядків військ, не рідше двох разів на день.

Блокада тодішнього Ленінграда спонукала до пошуку шляхів функціонування служби продовольчого забезпечення у блокадних умовах.

Проміжне підпорядкування продовольчої служби інтендантській показало низьку ефективність. У 1942 році продовольчу службу виведено зі складу інтендантської та створено Головне управління продовольчого забезпечення з відповідними підрозділами по усій управлінській вертикалі військ. Для планомірного використання місцевих ресурсів з літа 1942 року працювали заготівельні групи продовольства, що наприклад, протягом 1943 заготовили 4,7 млн т продовольства (зерна, картоплі тощо). Також було організовано функціонування підсобних господарств, які протягом війни дали змогу передати у війська більш ніж 1,5 млн т картоплі, овочів та близько 8 тис. т м'яса. Загальний розхід продовольства протягом війни становив близько 40 млн т на загальну суму 103 млрд руб.

Серед основних проблемних питань продовольчого забезпечення виокремимо:

наявність протягом 1941–1942 років конфлікту відповідальності за підвезення продовольства, внаслідок чого було чітко

визначено відповідальність командирів (начальників);

функціонування служби продовольчого забезпечення на території іноземних держав; складність забезпечення продовольством передових порядків військ у ході активних бойових дій.

Речове забезпечення. Стан речового забезпечення у передвоєнний період давав змогу забезпечити наявні збройні сили належним майном. Загальна забезпеченість мобілізаційним ресурсом становила за основними елементами військової форми одягу (шинелями, взуттям, обмундируванням) більше 150%. Речове майно, а також майно продовольчої служби переважно було зосереджено у прикордонних районах. Протягом війни з ладу було виведено близько 400 підприємств [28]. Як і в умовах збройного конфлікту з Російською Федерацією що триває з 2014 року, внеском у речове забезпечення стала волонтерська допомога. Загальний обсяг теплих речей отриманих від населення протягом 1941–1942 років становив 30% від загального обсягу централізованого постачання.

Наприкінці війни деякі фронти взагалі відмовилися від централізованого постачання речового майна завдяки налагодженню виробництва речового майна безпосередньо в армії.

Доречним для речового забезпечення стали такі заходи: перехід до місячного планування заходів речового забезпечення, відміна термінів експлуатації речей, пріоритетність у забезпеченні новим обмундируванням саме бойових підрозділів, створення розгалуженої мережі складів, налагодження виробництва речового майна безпосередньо в армії з використанням місцевих ресурсів, ефективне сезонне обслуговування речового майна (близько 60% теплового речового майна відремонтували протягом літнього періоду).

У дослідженні І. А. Смирнова зазначено, що потужності у сфері постачання речового майна зростали поряд із безперервним розвитком хімічної та легкої промисловості.

Розглянута організація складових тилового забезпечення радянської армії, загалом показала свою спроможність до належного забезпечення військ (сил) шляхом реалізації ряду заходів, як удосконалення організаційно-штатної побудови органів тилу, так і впровадження інших змін з огляду на набутий досвід у бойових діях. Концепція тилового забезпечення переважно відповідає обставинам того часу.

Далі проаналізуємо розвиток воєнної науки за напрямом тилового забезпечення військ (сил) безпосередньо напередодні радянсько-німецької війни, на першому та заключному етапах.

Напередодні радянсько-німецької війни у воєнній науці було визначено, що всебічне та безперебійне тилове забезпечення військ є одним із найважливіших факторів досягнення перемоги.

Перед початком Другої світової війни було розроблено проєкт нового Польового статуту Червоної армії у редакції від 1939 року [29] на заміну польовому статуту у редакції від 1936 року. Однак через зміни у безпековому середовищі потрібно було постійно вносити правки, що з урахуванням динамічності ведення бойових дій змушувало відкладати остаточне затвердження його редакції. Водночас у цей період внаслідок тотальної механізації та зміни матеріального змісту війни було розроблено теорію глибокої операції (бою).

Основними тенденціями розвитку теорії тилового забезпечення військ зазначено:

1929 рік – підвищення динамічності бойових дій військ зумовлює стрімку тенденцію до повного зосередження керівництва військовим тилом у руках командувача (командира) через штаби;

30-ті роки XX ст. – панування ідеї створення автономних угруповань сил та засобів Тилу для своєчасного задоволення потреб військ (сил);

середина 30-х рр. XX ст. – розроблення теорії глибокої операції (бою), що значно вплинула на організацію тилового забезпечення військ.

Теорія тилу, розроблена у 1930-х роках передбачала всебічне забезпечення військ (сил) шляхом підвезення необхідних ресурсів з глибокого тилу наявними видами транспорту. Відповідно до цього приділяли значну увагу інфраструктурі: мережі залізничних та автомобільних шляхів, шляхам підвезення та евакуації на всіх рівнях театру бойових дій, а також висували вимоги до підвищення мобільності тилових підрозділів, розосередження запасів та їх захищеності.

На думку В. Д. Жовковського [30], існували такі проблемні питання функціонування військового тилу у передвоєнний час:

1) конфлікт відповідальності між начальниками служб, підпорядкованими відповідному командирі (командувачу), та начальником штабу, який безпосередньо відповідав за організацію та функціонування тилу;

2) переважна відсутність підрозділів тилу за штатами воєнного часу;

3) відсутність теоретичного розроблення механізмів розгортання роботи тилу на початку війни без періоду мобілізації;

4) недоліки у тактико-тиловій та спеціальній підготовці тилових підрозділів та установ.

Таким чином, на початок війни начальник тилу виконував завдання тилу за напрямками матеріального, технічного, медичного, ветеринарного забезпечення, організації підвезення та евакуації. Це давало змогу зосередити під єдиним керівництвом комплексне самостійне управління у сфері тилового забезпечення. З середини 1942 року було сформовано чітку вертикаль органів тилу.

У дослідженні М. М. Попова щодо розвитку та роботи тилу Військово-морського флоту у війні [31] наголошено, що у ході тилового забезпечення різномірних військ (сил) (армії, флоту, авіації) у ході оборони військово-морських баз ідентифіковано появу нової організаційної форми – тилу оборонного району.

Водночас у період, коли сухопутні війська та військово-морські сили вели активні наступальні дії, тил флоту виявився

недостатньо спроможним до забезпечення військ (сил), які наступали, що потребувало перегляду існуючих на той час форм і методів тилового забезпечення. У цей же час з'явилася форма тилового забезпечення – тилове забезпечення союзницьких транспортів і бойового складу конвою.

Цього періоду серед проблемних питань виявлено такі:

1) показав значні порушення в організації військового тилу на основі досвіду радянсько-фінської війни;

2) неналежне вирішення питань тилового забезпечення начальниками штабів, які відповідали за організацію тилу, через низьку їх компетенцію з предметних питань і відсутність відповідних практичних навичок;

3) не спроможність відділів тилу штабів вирішувати складні завдання тилового забезпечення;

4) низький рівень оперативно-тилової підготовки керівного складу, у тому числі вищого;

5) наявність значних недоліків в організації та проведенні мобілізаційної роботи за напрямом тилового забезпечення;

6) незадовільний облік обліку матеріальних засобів, у тому числі боєприпасів та відсутність належної звітності за результатами їх використання;

7) відсутність мінімально-необхідних військових запасів продовольства;

8) не відповідність форми одягу військовослужбовців вимогам часу, неефективність механізмів постачання теплим речовим майном;

9) загальна низька спроможність із відновлення зруйнованих залізничних шляхів, зумовлена неукомплектованістю особовим складом та низькою компетентністю особового складу підрозділів задіяних у відновних роботах. У той час, матеріальні засоби, як правило, підвозили в оперативному тилу залізничним та водним транспортом, лише в окремих випадках – автомобільним. Підготовку й утримання шляхів підвезення та евакуації у військовому тилу було покладено на сили військ.

Усе вище викладене зумовило пошук шляхів удосконалення підходів до організації та здійснення тилового забезпечення, одним з яких стало виділення тилу як самостійного органу військового управління: у 1940 році створено Головне інтендантське управління Червоної армії, до складу якого увійшли управління: речового, продовольчого, обозно-господарського та квартирно-експлуатаційного забезпечення. Аналогічні підрозділи було створено у складі округів та армій.

У 1941 році у з'єднаннях військ було введено посаду заступника начальника штабу з тилу, який міг заміщати профільний фахівець у сфері тилового забезпечення.

Зазначені невідповідності та проблемні питання, ідентифіковані за підсумками бойових дій на р. Халхин-Гол, у ході радянсько-фінської війни та результатами ґрунтового аналізу загального стану системи тилового забезпечення стали вихідною точкою для початку активної науково-дослідної роботи. За її результатами було оновлено (розроблено) Польовий статут, Бойовий статут піхоти, новий проект статуту Тилу Червоної армії (ч. 2 – Армійський тил), встановлено, що відповідно до розмаху фронтової операції має бути передбачено наявність військових запасів фронтового значення обсягом не менше загальної місячної потреби у матеріальних засобах, а також, функціонування евакуаційних пунктів фронту, госпітальної бази фронту та евакогоспіталів.

Таким чином, проведений аналіз показав, що в основі управління тилом Червоної армії, як правило, зберігався принцип централізації, де командир (командувач) здійснював керівництво особисто через підпорядкованого начальника штабу та начальників родів військ і служб. В інтересах тилу, як приклад, командувач фронту визначав:

- 1) межі тилкових районів;
- 2) залізничні напрямки сполучень;
- 3) порядок евакуації;
- 4) ліміти витрат матеріальних засобів;

5) черговість (пріоритетність) забезпечення;

6) порядок охорони та оборони тилу;

7) строки готовності тилу.

Документами з управління тилу були: основними – директива (наказ), розпорядження; допоміжними – план забезпечення операції по службі військових сполучень, план підвезення та евакуації, довідка-доповідь про стан тилу, типова карта, заявки, звіти, донесення, плани забезпечення по службах.

Оцінювання стану тилового забезпечення військ (сил) напередодні війни показало, що концепція тилового забезпечення переважно відповідала обстановці того часу.

Початок радянсько-німецької війни. У дослідженні розвитку та зміцнення тилу Г. С. Челматкін наголошував, що у роки війни органи тилу отримали можливість брати участь у процесах планування військового виробництва, відновлення та використання локальної економіки, взаємодії з державними органами [32].

На початку війни було виокремлено такі проблемні питання функціонування військового тилу:

1) низька мобільність сил і засобів тилу;

2) обмеженість у використанні автомобільного транспорту;

3) прорахунки у розміщенні основних мобілізаційних запасів поблизу прикордонних районів;

4) загальна неспроможність штабів здійснювати одночасне управління бойовими діями та вирішувати завдання тилового забезпечення;

5) відсутність єдиного керівництва службами тилу;

6) наявність розриву у процесі планування, підвозу та постачання матеріальних засобів;

7) необхідність перегляду чинних на той час методів управління тилом та його реорганізації у ході маневрової війни.

У серпні 1941 року було створено Головне управління Тилу Червоної армії, а в липні 1942 року у дивізіях вже функціонували

відділи тилу, підпорядковані заступникам командира з тилу, до складу яких входили такі відділення: організаційно-планове, військово-технічного постачання, інтендантського постачання, продовольчо-фуражного постачання, фінансове, а також були передбачені посади дивізіонного лікаря і ветеринара.

Дієвим зрушенням в управлінні тилом було заміщення посади начальника Тилу Червоної армії – начальника Головного управління Тилу, посадою начальника Тилу Червоної армії – заступника Народного комісара оборони. Це сприяло впорядкуванню функцій та правового положення посадових осіб відповідно до напрямів реформування збройних сил. На рис. 1 наведено схему органів військового управління військового тилу.

Протягом заключного етапу радянсько-німецької війни було виявлено такі проблемні питання:

1) обмеженість строків підготовки тилового забезпечення через стрімкий наступ радянських військ, інколи за відсутності оперативної паузи;

2) значна віддаленість складів, що не сприяло своєчасному тиловому забезпеченню;

3) порушення тилового забезпечення у ході наступальних операцій через розмежування та близьке сусідство тилових районів з'єднань, які одночасно вели оборонні та наступальні бойові дії, внаслідок чого взаємно перетиналися шляхи підвезення та евакуації;

4) несвоєчасність та не повнота постачання пально-мастільних матеріалів і продовольства;

5) високий ступінь руйнації залізничних шляхів та інфраструктури;

6) відсутність попередньо визначених механізмів для виконання ряду завдань тилового забезпечення продовольством звільнених міст (Берліна, Відня, Праги, Будапешта, Белграда та ін.).

Рис. 1 – Структура органів військового управління тилу відповідно до напрямів реформування збройних сил (розроблено автором)

Узагальнюючи проблематику заключного етапу радянсько-німецької війни, можна констатувати, що труднощі тилового забезпечення були спричинені насамперед стрімкими наступальними діями військ.

Загалом протягом війни спостерігалися тенденції до значного збільшення сил та засобів матеріального, технічного, транспортного, медичного та інших видів забезпечення, а також наближення до бойових порядків військ органів оперативного та військового тилу через перелом у війні на користь Радянського Союзу.

У підсумку зазначений період управління тилом порівняно з попередніми періодами можна оцінити як більш стійкий, завдяки належній взаємодії штабів між собою [33].

Новизною тилового забезпечення у цей період можна визначити:

1) наявність великої кількості трофейних матеріальних засобів, військового майна, озброєння і військової техніки, захоплених у німецьких військ та їх союзників. Для централізованого управління трофейним майном та військовим тилом у 1945 році

Головне трофейне управління було передано під керівництво начальника Тилу Червоної армії;

2) посилення вимог до охорони та оборони об'єктів тилу на території інших держав додатково створено шість дивізій охорони тилу;

3) розроблення механізмів тилового забезпечення для допомоги у продовольчому забезпеченні населенню інших країн;

4) гнучкість тилового забезпечення (для своєчасності та повноти постачання пально-мастильних матеріалів і продовольства військам було введено відповідні лімітні довідки по службах пального та продовольчій, які давали змогу отримати продовольство у визначених обсягах з будь-якого складу);

5) ґрунтовне вивчення бойового досвіду, для чого у штабі Тилу Червоної Армії було створено відділ вивчення досвіду, який функціонував у взаємодії з аналогічними відділами фронтів та армій. Результати роботи відділу узагальнювали та публікували у збірниках праць (матеріалів) узагальненого

досвіду роботи тилу у ході війни (бойових дій).

Узагальнюючи тенденції розвитку воєнної науки у сфері ресурсного забезпечення та враховуючи що форми і методи виконання завдань у кожній операції були різними можна виокремити такі особливості роботи Тилу у період радянсько-німецької війни:

- 1) завчасна підготовка тилу і територій;
- 2) здатність органів тилу до швидкого переходу на функціонування у воєнний час;
- 3) всебічне забезпечення активних бойових дій у найскладніших умовах обстановки;
- 4) врахування особливостей театру воєнних дій для належної роботи тилових органів та врахування фізико-географічних умов, вивчення стану економіки та інфраструктури;
- 5) необхідність підготовки частин (підрозділів) тилу до функціонування в конкретних умовах;
- 6) маневреність воєнних (бойових) дій, що зумовлює підвищення мобільності органів тилу;
- 7) необхідність у силах та засобах тилу в потрібних обсягах.

У ході війни було підтверджено теорію створення угруповань тилу для забезпечення військ залежно від специфіки бойових та елементів оперативної побудови військ (сил), ідентифіковано необхідність автономії угруповань військ з точки зору тилового забезпечення, створення можливостей (умов) для безперервного тилового забезпечення військ за відсутності оперативної паузи.

Під час проведення стратегічних наступальних операцій у ході тилового забезпечення дотримувались таких принципів:

- 1) максимально можливого наближення запасів до переднього краю (як правило, 80% запасів зберігали за 20...70 км від переднього краю оперативної побудови військ);
- 2) вирішальної ролі штабу тилу у контролі та моніторингу перевезень, ефективному та

результативному використанні усіх видів (типів) транспорту;

3) дотримання етапного лікування особового складу.

Загалом досвід радянсько-німецької війни підтвердив, що успішність (ефективність) роботи органів тилу залежить насамперед від відповідності теорії тилового забезпечення положенням актуальної стратегії, оперативного мистецтва і тактики.

Розглянуті вище питання тилового забезпечення та розвитку теорії тилового забезпечення протягом війни дають змогу виокремити такі складові змісту теорії тилу збройних сил [33]:

- 1) вивчення закономірностей розвитку та принципів організації тилового забезпечення військ (сил);
- 2) визначення змісту, обсягів завдань тилу та умов тилового забезпечення військ (сил) у сучасній війні, необхідних сил і засобів для їх вирішення;
- 3) будівництво тилу та його всебічна підготовка;
- 4) можливості використання місцевої воєнно-економічної бази для тилового забезпечення військ (сил) під час ведення воєнних дій, відповідне обладнання театрів воєнних дій і територій внутрішніх районів країни з точки зору тилового забезпечення;
- 5) підтримка бойової готовності усіх ланок тилу;
- 6) принципи організації тилового забезпечення військ (сил) у війні;
- 7) організація відновлення боєздатності військ (сил) з точки зору тилового забезпечення;
- 8) живучість систем тилового забезпечення;
- 9) керівництво тилом та управління його структурними елементами.

Ґрунтовне вивчення досвіду здобутого у ході бойових дій військ (сил) дало змогу схематично описати аналізу та узагальнення досвіду тилового забезпечення (рис. 2).

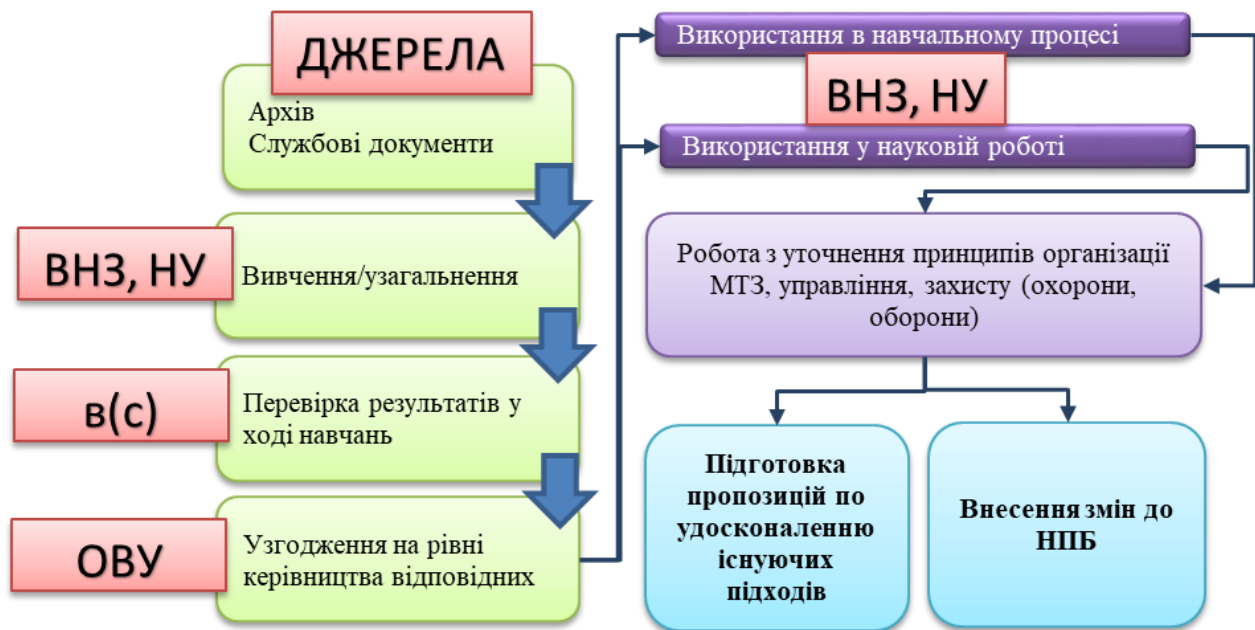

Рис. 2 – Алгоритм аналізу та узагальнення досвіду тилового забезпечення (розроблено автором)

Можливий зміст та обсяг завдань тилового забезпечення було визначено та обґрунтовано на підставі такого алгоритму (рис. 3). Для вирішення завдань будівництва збройних сил та їх всебічної підготовки було застосовано за схожий алгоритм, але з урахуванням характеру та способів ведення сучасної війни, стану і перспектив розвитку військ (сил) та економіки країни. Важливе значення мають такі питання: визначення оптимальної організаційної структури, системи раціонального комплектування особовим складом та ОВТ; вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розмірів та розміщення запасів матеріальних засобів в оперативній побудові, розміщення органів військового управління, військ (сил), організації їх всебічного забезпечення.

Одне з головних місць в теорії тилового забезпечення посідають принципи тилового забезпечення: Відповідно до викладеного, враховуючи отриманий досвід тилового забезпечення, використовуючи джерела даного дослідження, можна висвітлити наступні принципи тилового забезпечення:

- 1) постійна бойова готовність тилу;
- 2) зосередження основних зусиль на важливих напрямках дій військ (сил);

3) узгоджене застосування сил та засобів тилу;

4) стійке забезпечення військ (сил) під час ведення бойових дій (операцій), які ведуть бойові дії (операції) без оперативної паузи;

5) забезпечення з точки зору максимальної автономності угруповань військ (сил) в тиловому відношенні;

6) маневрування сил та засобів, наявність резервів та уміле їх використання;

7) висока живучість системи технічного забезпечення у службах тилу військ (сил) в ході операцій (бойових дій);

8) безперервність і централізація управління тиловим забезпеченням.

Дотримання зазначених принципів дало змогу сформулювати відповідні вимоги до тилу: завчасна підготовка транспортних комунікацій; розвиток виробничих потужностей, сфери охорони здоров'я, економічних об'єктів; розроблення рекомендацій щодо підготовки матеріальної (ресурсної) бази територій бойових дій та способів використання місцевих ресурсів; організація взаємодії органів військового управління тилу та інших органів державної влади.

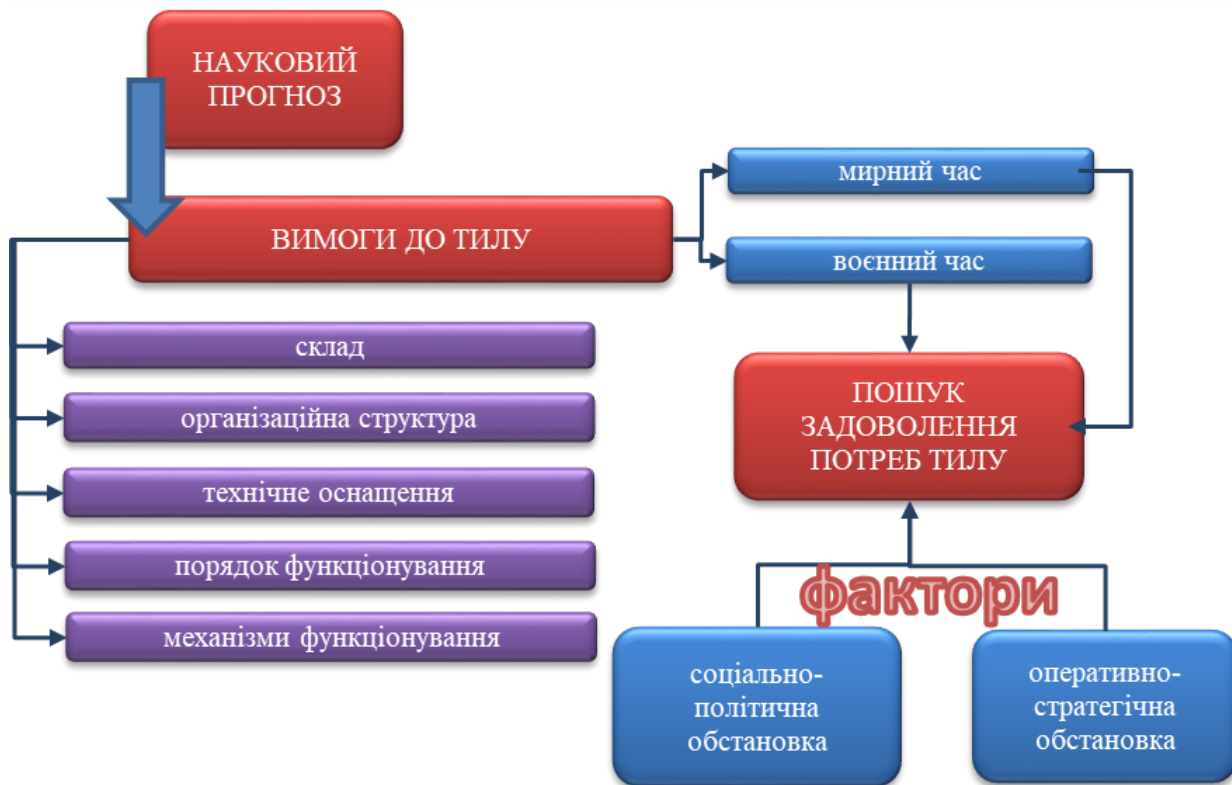

Рис. 3 – Алгоритм вирішення завдання із визначення та обґрунтування можливого змісту й обсягу завдань тилового забезпечення (розроблено автором)

На думку В. Д. Жовковського [30], досвід війни дав змогу сформулювати перспективні напрями у повоєнному розвитку військового тилу, актуальні і нині:

1) пошук результативних методів розгортання сил та засобів тилу у період мобілізації в обмежені строки;

2) науковий пошук шляхів підвищення мобільності підрозділів тилу для своєчасного задоволення потреб угруповань військ;

3) визначення науково обґрунтованих обсягів військових запасів та матеріальних потреб військ (сил) в умовах ведення бойових

дій;

4) підвищення живучості підрозділів тилу у ході стратегічних операцій на різноманітних театрах воєнних дій;

5) підвищення ефективності управління підрозділами тилу в умовах динамічної зміни оперативно-тилової обстановки.

Станом на цей час визначені напрями удосконалення та розвитку актуальні як ніколи, не лише для системи сучасної логістики Збройних Сил України, а й для системи ресурсного забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України.

Висновки

Розвиток теорії тилового забезпечення, дослідження відповідних закономірностей розвитку тилу та принципів його організації відбувається на основі досвіду ведення бойових дій, з'ясування сучасного стану і перспектив розвитку військової справи та економіки країни.

У ході оцінювання стану тилового забезпечення військ (сил) напередодні війни

визначено, що концепція тилового забезпечення переважно відповідала обстановці того часу.

Досвід організації тилового забезпечення військ у ході оборонних операцій на початку війни показав необхідність гнучкого управління підрозділами і частинами тилу через динамізм бойових дій, що змусило переглянути організаційну структуру

військового тилу. Протягом війни, так званім містком між діями збройних сил та господарством країни був тил збройних сил.

У першому періоді війни найскладнішими завданнями тилу стали: своєчасне та повне матеріальне постачання, раціональне й економне використання наявних ресурсів.

Сьогодні, у Доктрині управління оборонними ресурсами визначено, що оборонні ресурси складаються з матеріальних, фінансових та людських ресурсів, але, на практиці органи військового управління за напрямками використання зазначених ресурсів є самостійним та відокремленими.

Аналіз структури організації тилу показав, що у той час питання фінансового забезпечення та окремі питання обліку особового складу вирішувала організаційна структура військового тилу.

Загалом досвід радянсько-німецької війни показав:

1) необхідність завчасної технічної підготовки сил і засобів підрозділів усіх видів забезпечення;

2) необхідність ґрунтового дослідження функціонування підрозділів вивчення досвіду війни та публікацій у редакціях журналів за напрямками головних (центральных) управлінь для вироблення пропозицій у загальній системі вдосконалення системи ресурсного забезпечення сектору безпеки і оборони України. Як приклад, у складі Головного дорожнього управління, Управління постачання пально-мастильних

матеріалів, Головного військового санітарного управління були створені відповідні наукові підрозділи. Історичні приклади підтверджують необхідність функціонування зазначених підрозділів, насамперед завдяки підвищенню ефективності використання наявних обмежених ресурсів;

3) розвиток теорії тилового забезпечення військ завдяки набуттю досвіду радянськими військами за результатами ведення бойових дій на о. Хасан, Халхин-Гол і в ході Фінської кампанії.

4) підвищення маневреності військ (сил) завдяки загальному розвитку механізації ОВТ, що визначило подальшу високу маневреність воєнних дій. Це висунуло нові вимоги до сил та засобів військового тилу, механізмів їх функціонування у задоволенні потреб збройних сил та визначило необхідність перегляду підходів до його організації.

Станом на цей час актуальним є досвід організації тилового забезпечення у контексті створення автономних угруповань сил та засобів тилу для своєчасного задоволення потреб військ (сил).

Перспективами подальших досліджень визначено: аналіз функціонування підрозділів вивчення досвіду для проведення відповідної аналогії із сучасним станом вивчення досвіду у ході проведення АТО (ООС) та аналіз сучасного функціонування системи логістики у сфері оборони.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку логістичного забезпечення сил оборони під час виконання завдань з оборони держави, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1208.
2. Про затвердження Основних положень логістичного забезпечення Збройних Сил України: наказ Міністерства оборони України від 11.10.2016 № 522.
3. Доктрина Об'єднана логістика: ВКП 4-00(01).01. Головне управління Логістики Генерального Штабу Збройних Сил України спільно з Центральним Науково-дослідним Інститутом Збройних Сил України.
4. Allied Joint Doctrine for Logistics, Edition B Version 1, December 2018 (Доктрина НАТО з логістики).
5. NATO Glossary of Terms and Definitions (Словник термінів та визначень НАТО).

6. Joint Logistics, February 2019, Incorporating Change May 2019 ("Доктрина об'єднана логістика", МО США).
7. NATO Principles and Policies for Logistics (Принципи та політика НАТО щодо логістики).
8. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
9. Окунев Д. Не выиграли бы войну без США: как ленд-лиз помог СССР. Газета. URL: <https://cutt.ly/LnF2TSP> (дата звернення 14.06.2021).
10. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
11. Основні показники роботи тилу Радянських збройних сил в операціях Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Воєніздат, 1970.
12. Тил Радянської Армії у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр., Частини IV, V, VI, ВАТТ, 1963.
13. Бахурин Ю. А. Фронт и тыл Великой войны. Ріат'ї Рим, 2019.
14. *Розвиток Тилу Радянських Збройних Сил (1918-1988)*. М.: Воєніздат, 1989 – 311 с.
15. Шептура В. Н. Влияние теории глубокой операции и глубокого боя на разработку основ организации связи накануне великой отечественной войны 1941-1945 гг. *ВИЖ*. 2006. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-teorii-glubokoy-operatsii-i-glubokogo-boya-na-razrabotku-osnov-organizatsii-svyazi-nakanune-velikoy-otechestvennoy-voyny> (дата звернення: 30.05.2021).
16. Временный полевой устав РККА. Часть II (дивизия и корпус). М.: Воениздат, 1925.
17. *Розвиток Тилу Радянських Збройних Сил (1918-1988)*. М.: Воєніздат, 1989 – 311 с.
18. Охотник Н. А., Кореньков, Я. К. Динамика изменений в боевых уставах Красной Армии. *История. Историки. Источники: электронный научный журнал*. 2020. № 1. С. 67-75.
19. Абрамов К. М. Всесвітньо-історичне значення перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
20. Шевцов О. С. Організація медичного забезпечення в операціях у Великій Вітчизняній війні. Розвиток у роки війни медичної служби. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
21. Марков В. П., Пуговкін І. М. Військові сполучення у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
22. Архипов В. І. Розвиток принципів дорожнього забезпечення операцій у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*.

- Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
23. Статюк Іван. Контрнаступ під Москвою. Цейхгауз, 2007.
24. Бурневич, Т. І. Радянський контрнаступ під Москвою. *Студентська наука – погляд у майбутнє*. 2020. р. 256-258. URL: <https://cutt.ly/wnqhYrQ> (дата звернення 24.05.2021).
25. Авілов К. В. Розвиток служби та організація забезпечення військ пальним у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
26. Хрульов А. В. Становлення стратегічного тилу у Великій Вітчизняній війні. *Військово-історичний журнал*. 1961. № 6. С. 65.
27. Марченко А. І. Розвиток служби та організація забезпечення Армії та Флоту продовольством у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
28. Смирнов І. А. Розвиток служби тилу та організація забезпечення Армії та Флоту речовим майном у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
29. Полевой Устав РККА (ПУ-39). Матеріальное обеспечение боевой деятельности войск. URL: <http://rkka.ru/docs/real/pu39/7.htm> (дата звернення 24.05.2021).
30. Жовковський В. Д. Розвиток організаційної структури, форм та способів роботи тилу в операціях Великої Вітчизняної війни. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
31. Попов М. М. Розвиток та робота тилу Військово-морського флоту у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
32. Челматкін Г. С. Діяльність комуністичної партії по розвитку та зміцненні тилу Радянської Армії та Флоту у Великій Вітчизняній війні. Матеріали ювілейної військово-наукової конференції Академії, Тилу та транспорту, присвяченої тридцятиріччю перемоги Радянського народу у Великій Вітчизняній війні. *Роль тилу Радянських Збройних Сил у досягненні перемоги у Великій Вітчизняній війні*. Під редакцією В. Д. Жуковського. Ленінград : ВАТТ, 1975, 119 с.
33. Розвиток Тилу Радянських Збройних Сил (1918-1988). М.: Воєніздат, 1989 – 311 с.

Анализ развития теории военной науки по направлению тылового обеспечения войск (сил) в ходе советско-немецкой войны

Анатолій Лойшин *^{1 А}; Володимир Кивлюк ^{2 В}; Іван Ткач ^{3 В}

Corresponding author: *¹ доктор философии, старший инспектор Главной инспекции, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

² к.э.н., доцент, профессор кафедры, e-mail: aloishyn@gmail.com

³ д.э.н., профессор, начальник центра, e-mail: tim68@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5547-6303

^А Главная инспекция Министерства обороны Украины, пр-кт Воздухофлотский 6, м. Киев, 03168, Украина

^В Национальный университет обороны Украины имени Ивана Черняховского, пр-кт Воздухофлотский 28, м. Киев, 03049, Украина

Аннотация

В статье обобщены аргументы и контраргументы в научной дискуссии по вопросу совершенствования и избрание эффективных направлений реформирования системы ресурсного обеспечения сектора безопасности и обороны Украины. Основной целью проведенного исследования является анализ положений военной теории по направлению функционирования войскового тыла накануне и в ходе Великой Отечественной войны для разработки общих положений трансформации военной науки в сфере ресурсного обеспечения. На основании систематизации литературных источников и подходов к решению проблемы исследования определено, что опыт построения и функционирования войскового тыла накануне и в ходе Великой Отечественной войны можно использовать в процессе трансформации системы ресурсного обеспечения. Актуальность решения этой научной проблемы заключается в том, что в случае перехода к всеобъемлющей (тотальной) обороны в Украине необходимо будет применять действенные механизмы ресурсного обеспечения нужд обороны. Развитие теории военной науки по направлению тылового обеспечения войск (сил) в ходе Великой Отечественной войны в статье исследовано в такой логической последовательности: проанализированы основные показатели функционирования системы тылового обеспечения в течение Великой Отечественной войны, определены ключевые организационные изменения в структуре военного тыла, проанализировано развитие военной науки по направлению тылового обеспечения войск (сил) накануне Великой Отечественной войны, на первом и заключительном этапах. Методическим инструментарием проведенного исследования стали методы анализа и синтеза, периодом исследования выбран 1918 – 1945 гг. Результаты исследования могут быть полезными для ученых и управленцев, занимающихся вопросами ресурсного обеспечения нужд обороны.

Ключевые слова: оборонные ресурсы, тыловое обеспечение, теория военной науки, советско-германская война, логистика.

Analysis of the development of the theory of military science of logistic support of troops (forces) during the german-soviet war

Anatolii Loishyn *^{1 А}; Volodymyr Kivlyuk ^{2 В}; Ivan Tkach ^{3 В}

Corresponding author: *¹ PhD, Senior Inspector of the General Inspectorate, e-mail: aloishyn@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2769-9336

² Candidate of economic sciences, associate professor, e-mail: aloishyn@gmail.com

³ Doctor of Economics, Professor, Head of the Center, e-mail: tkachivan9@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5547-6303

^А General Inspectorate of the Ministry of Defense of Ukraine, 28, Povitroflotsky, ave, Kyiv, 03168, Ukraine

^В National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniachovskyi, 28, Povitroflotsky, ave, Kyiv, 03049, Ukraine

Abstract

The article summarizes the arguments and counterarguments in a scientific discussion on the issue of improving and choosing effective directions for reforming the system of resource support for the security and defense sector of Ukraine. The main purpose of the study is to analyze the provisions of

military theory in the direction of the functioning of the military rear on the eve and during the German-Soviet War to develop general provisions for the transformation of military science in the field of resource support. On the basis of the systematization of literary sources and approaches to solving the research problem, it was determined that the experience of building and functioning of the military rear on the eve and during the German-Soviet War can be won in the process of transforming the resource support system. The urgency of solving this scientific problem lies in the fact that in the event of a transition to a comprehensive (total) defense in Ukraine, it will be necessary to apply effective mechanisms of resource support for defense needs. The development of the theory of military science in the direction of logistical support of troops (forces) during the Great Patriotic War is studied in the article in the following logical sequence: the main indicators of the functioning of the logistic support system during the German-Soviet War are analyzed, key organizational changes in the structure of the military rear are identified, the development of military science in the direction of logistical support of troops (forces) on the eve of the German-Soviet War, at the first and final stages. Methods of analysis and synthesis became the methodological tools of the research carried out; 1918 – 1945 was chosen as the research period. The results of the study can be useful for scientists and managers involved in resource support for defense needs.

Keywords: defensive resources, logistic support, theory of military science, German-Soviet War, logistics.

References

1. Pro zatverdzhennya Poryadku lohystychnoho zabezpechennya syl oborony pid chas vykonannya zavdan' z oborony derzhavy, zakhystu yiyi suverenitetu, terytorial'noyi tsilisnosti ta nedotorkannosti [On approval of the Procedure for logistical support of defense forces during the performance of tasks on defense of the state, protection of its sovereignty, territorial integrity and inviolability]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 27.12.2018 № 1208.
2. Pro zatverdzhennya Osnovnykh polozhen' lohystychnoho zabezpechennya Zbroynykh Syl Ukrayiny [On approval of the Basic provisions of logistics of the Armed Forces of Ukraine]: nakaz Ministerstva oborony Ukrayiny vid 11.10.2016 № 522.
3. Doktryna Ob'yednana lohistyka: VKP 4-00(01).01. [Doctrine of Joint Logistics]. Holovne upravlinnya Lohistyky Heneral'noho Shtabu Zbroynykh Syl Ukrayiny spil'no z Tsentral'nym Naukovo-doslidnym Instytutom Zbroynykh Syl Ukrayiny.
4. Allied Joint Doctrine for Logistics, Edition B Version 1, December 2018 (Doctrine NATO Logistic).
5. NATO Glossary of Terms and Definitions.
6. Joint Logistics, February 2019, Incorporating Change May 2019.
7. NATO Principles and Policies for Logistics.
8. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [The role of the rear of the Soviet Armed Forces in achieving victory in the Great Patriotic War.]. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
9. Okunev D. Ne vyigrali by voynu bez SSHA: kak lend-liz pomog SSSR [Wouldn't have won the war without the USA: how Lend-Lease helped the USSR]. Gazeta. URL: <https://cutt.ly/LnF2TCP> (data zvernennya 14.06.2021).
10. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [The role of the rear of the Soviet Armed Forces in achieving victory in the Great Patriotic War.]. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
11. Osnovni pokaznyky roboty tylu Radyans'kykh zbroynykh syl v operatsiyakh Velykoyi

- Vitchyznyanoi viyny 1941–1945 rr. [The main indicators of the work of the rear of the Soviet Armed Forces in the operations of the Great Patriotic War of 1941–1945]. Voenizdat, 1970.
12. Rear of the Soviet Army in the Great Patriotic War of 1941–1945, Parts IV, V, VI, WATT, 1963.
13. Bakhurin YU. A. Front i tyl Velikoy voyny [Front and rear of the Great War]. Piaty Rim, 2019.
14. Rozvytok Tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl (1918-1988) [Development of the Rear of the Soviet Armed Forces (1918-1988)]. Moscow: Voenizdat, 1989 – 311 s.
15. Sheptura V. N. vliyaniye teorii glubokoy operatsii i glubokogo boya na razrabotku osnov organizatsii svyazi nakanune velikoy otechestvennoy voyny 1941-1945 gg. [Influence of the theory of deep operation and deep combat on the development of the basics of organizing communications on the eve of the Great Patriotic War of 1941-1945]. VIZH. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-teorii-glubokoy-operatsii-i-glubokogo-boya-na-razrabotku-osnov-organizatsii-svyazi-nakanune-velikoy-otechestvennoy-voyny>.
16. Vremenny polevoy ustav RKKA. Chast' II (diviziya i korpus) [Temporary field regulations of the Red Army. Part II (division and corps)]. M.: Voenizdat, 1925.
17. Розвиток Тилу Радянських Збройних Сил (1918-1988). М.: Воєніздат, 1989 – 311 с.
18. Okhotnik N. A., Koren'kov, YA. K. Dinamika izmeneniy v boyevykh ustavakh Krasnoy Armii [Dynamics of changes in the combat regulations of the Red Army]. Istoriya. Istoriki. Istochniki: elektronnyy nauchnyy zhurnal. 2020. № 1. S. 67-75.
19. Abramov K. M. Vsesvitn'o-istorychne znachennya peremohy Radyans'koho Soyuzu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [The role of the rear of the Soviet Armed Forces in achieving victory in the Great Patriotic War]. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
20. Shevtsov O. S. Orhanizatsiya medychnoho zabezpechennya v operatsiyakh u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rozvytok u roky viyny medychnoyi sluzhby [Organization of medical care in operations in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
21. Markov V. P., Puhovkin I. M. Viys'kovi spoluchennya u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Military connections in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
22. Arkhypov V. I. Rozvytok pryntsyypiv dorozhn'oho zabezpechennya operatsiy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Development of principles of road maintenance of operations in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrichchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
23. Statyuk Ivan. Kontrnastupleniye pod Moskvoy [Counteroffensive near Moscow]. Tseykhgauz, 2007.
24. Burnevych, T. I. Radyans'kyy kontrnastup pid Moskvoyu. Student-s'ka nauka – pohlyad u maybutnye [Soviet counteroffensive near Moscow]. 2020. p. 256-258. URL: <https://cutt.ly/wnqhYrQ> (data zvernennya 24.05.2021).
25. Avilov K. V. Rozvytok sluzhby ta orhanizatsiya zabezpechennya viys'k pal'nym u Velykiy

- Vitchyznyaniy viyni [Development of service and organization of providing troops with fuel in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
26. Khrulev A. V. Stanovleniye strategicheskogo tyla v Velikoy Otechestvennoy voyne [Formation of the strategic rear in the Great Patriotic War]. *Voyenno-istoricheskiy zhurnal*. 1961. № 6. S. 65.
27. Marchenko A. I. Rozvytok sluzhby ta orhanizatsiya zabezpechennya Armiyi ta Flotu prodovol'stvom u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Development of service and organization of providing the Army and Navy with food in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
28. Smyrnov I. A. Rozvytok sluzhby tylu ta orhanizatsiya zabezpechennya Armiyi ta Flotu rehovym maynom u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Development of the rear service and organization of providing the Army and Navy with property in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
29. Polevoy Ustav RKKA (PU-39). Material'noye obespecheniye boyevoy deyatel'nosti voysk [Field Charter of the Red Army (PU-39). Material support for the combat activities of troops]. URL: <http://rkka.ru/docs/real/pu39/7.htm> (data zvernennya 24.05.2021).
30. Zhovkovs'ky V. D. Rozvytok orhanizatsiyanoi struktury, form ta sposobiv roboty tylu v operatsiyakh Velykoyi Vitchyznyanoi viyny [Development of organizational structure, forms and methods of rear work in the operations of the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
31. Popov M. M. Rozvytok ta robota tylu Viys'kovo-mors'koho flotu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Development and work of the rear of the Navy in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
32. Chelmatkin H. S. Diyal'nist' komunistychnoyi partiyi po rozvytku ta zmitsnenni tylu Radyans'koyi Armiyi ta Flotu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni [Activities of the Communist Party for the development and strengthening of the rear of the Soviet Army and Navy in the Great Patriotic War]. Materialy yuvileynoyi viys'kovo-naukovoyi konferentsiyi Akademiyi, Tylu ta transportu, prysvyachenoyi trydtsyatyrychchyu peremohy Radyans'koho narodu u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Rol' tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl u dosyahnenni peremohy u Velykiy Vitchyznyaniy viyni. Pid redaktsiyeyu V. D. Zhukovs'koho. Leninhrad : VATT, 1975, 119 s.
33. Rozvytok Tylu Radyans'kykh Zbroynykh Syl (1918-1988) [Development of the Rear of the Soviet Armed Forces (1918-1988)]. Moscow: Voenizdat, 1989 – 311 s.